

DOSELJENO HRVATSKO STANOVNIŠTVO VINKOVAČKOG PODRUČJA - KAKO JE TEŠKA DOŠLJINA KORA

Jadranka GALIOT KOVAČIĆ¹

COBISS 1.04

IZVOD

Doseljeno hrvatsko stanovništvo vinkovačkog područja - Kako je teška došljina kora

Brojno je hrvatsko stanovništvo rimokatoličke vjere s područja Hercegovine, Dalmacije, Like, Bosne, Zagorja i Bačke, doselilo u Vinkovce i vinkovačku okolicu, na današnji prostor istočne Hrvatske, od 18. do polovice 20. stoljeća. Razlozi selidbe u Slavoniju su: siromaštvo, planska ili pojedinačna naseljavanja. Istražit će se odakle dolaze doseljenici i u koja se mjesta vinkovačkog područja sele, te opisati interakcija domaćeg i doseljenog stanovništva, kao i graditeljstvo, stanovanje, gospodarenje i prehrana doseljenika nakon Drugoga svjetskog rata.

KLJUČNE RIJEČI: vinkovačko područje, došljaci, domaće stanovništvo, migracije, interakcija

ABSTRACT

The Croatian Immigrant Population in the Vinkovci Area – How Hard is the Immigrant's Crust of Bread

The Croatian population of Roman Catholic origin from the regions of Herzegovina, Bosnia, Dalmatia, Lika, Zagorje and Bačka which settled down in Vinkovci and the Vinkovci region – in the present area of the easternmost part of Croatia – is quite numerous; this was happening from the beginning of the 18th century to the middle of the 20th century. The causes of coming to Slavonia are: poverty, problems of survival, planned and individual settlement. Research was done on where the immigrants came from and which places in the Vinkovci area they settled; the interaction of the domestic and immigrant populations is also described. In addition, the rural architecture, the kinds of homes, the agriculture and the eating habits of the immigrants after World War II are described as well.

KEY WORDS: Vinkovci region, newcomers, local inhabitants, migration, interaction

IZVLEČEK

Doseljeno hrvaško prebivalstvo vinkovškoga područja – Kako trd je kruh priseljencev?

Od 18. do polovice 20. stoljetja se je u Vinkovce i okolice, se pravi na današnje istočno Hrvatsko, priselilo veliko hrvaškoga prebivalstva rimokatoličke veroizpovedi iz Hercegovine, Dalmacije, Like, Bosne,

¹ Magistar povijesti, etnologije i kulturne antropologije, etnolog konzervator za nepokretnu, pokretnu i nematerijalnu kulturnu baštinu, viši stručni savjetnik; Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Vukovaru, Jurja Dalmatinca 37, 32 100 Vinkovci, Republika Hrvatska; e-mail: jadranka.galiot-kovacic@min-kulture.hr.

Zagorja in Bačke. Razlogi za selitve v Slavoniju so bili siromaštvo, načrtno ali posamezno naseljavanje. Raziskovali bomo, od kod prihajajo priseljenci in v katere kraje vinkovškoga področja se naseljujejo, opisali interakcije med domačim in priseljenim prebivalstvom ter gradnje, stanovanja, gospodarjenje in prehrano priseljenicev po drugi svetovni vojni.

KLJUČNE BESEDE: vinkovsko področje, prišleki, domače prebivalstvo, migracije, interakcija

UVOD

Brojni su doseljenici Hrvati rimokatoličke vjere iz Hercegovine, Dalmacije, Like, Bosne, Zagorja i Bačke doselili u Vinkovce i vinkovačku okolicu, na današnji prostor istočne Hrvatske, od 18. do 20. stoljeća. Razlozi njihove selidbe kroz prošlost: siromaštvo, planska ili pojedinačna naseljavanja, doveli su do masovnih naseljavanja u cijelu Slavoniju. Intenzivna preseljenja na prostor istočne Hrvatske počinju od 18. stoljeća, nakon odlaska Turaka iz ovih krajeva i traju sve do iza Drugoga svjetskog rata, 1945. godine, ali i kasnije.

Terensko istraživanje izvršeno je u ljeto 2008. godine, u selima vinkovačke okolice, Rokovcima i Nijemcima, kada su obavljani razgovori s kazivačima. Na istraživanje i obradu ove teme, autoricu je potaknulo prethodno terensko istraživanje narodne, tradicijske arhitekture u mjestu Rokovci, gdje je uočila znatne razlike u veličini, izgledu i načinu gradnja tradicijskih obiteljskih kuća i gospodarskih zgrada na okućnicama. Odgovori na pitanje: „Koji su razlozi ovim razlikama u gradnji?“, od strane mještana Rokovaca, bili su uvijek jednaki i glasili su: „Ove male kuće su kuće doseljenika, došlja, a velike su domaće, šokačke“. Saznati pod kojim su okolnostima i zašto su sagrađene veoma skromne tradicijske kuće u mjestu, bila su osnovna uvodna pitanja i varijable, koje su inicirale istraživanje i obradu teme doseljenog hrvatskog stanovništva na vinkovačko područje. U članku se opisuju i tumače iskustva (doseljenih, kao i njihovih potomaka), prikupljene su nove spoznaje, te temeljem intervjua i opažanja, tumačena je istraživana pojava bez polaznih pretpostavki. Odabir kazivača je slučajna, omogućen je uvid u cjelinu, razumijevanje specifičnih slučajeva i dublja analiza, bez mogućnosti uopćavanja. Prateći životni put nekoliko osoba rođenih od 1929. do 1938. godine, prikazani su prvi kontakti doseljenih s domaćim stanovništvom i opisan je njihov doživljaj nove sredine.

Istraženo je odakle dolaze doseljenici i u koja se mjesta vinkovačkog područja sele, te opisana interakcija domaćeg i doseljenog stanovništva, kao i graditeljstvo, stanovanje, gospodarenje i prehrana doseljenika nakon Drugoga svjetskog rata.

Koja su iskustva doseljenih kroz različite periode, na kakav su prijem nailazili kod domaćeg stanovništva, što je sve utjecalo na njihovu socijalizaciju i kakve su društvene norme zatekli, kroz primjere će se pokazati u ovom radu.

DOSELJAVANJE NA VINKOVAČKO PODRUČJE OD POČETKA 18. STOLJEĆA DO IZA DRUGOGA SVJETSKOG RATA

Stjepan Pavičić (1887-1973), vinkovački povjesničar, polovicom 20. stoljeća, navodi kako su Ličani doseljavani u drugoj desetini 18. stoljeća, osobito nakon ličke bune, i poslije velikoga pokreta u ličkoj, ogulinskoj i otočkoj Krajini 1714. godine. Oko 1900. godine oni se sele u Otok, Privlaku, Novo Selo, Nijemce, Podgrađe i Apševce, Komletince, a zabilježeni su uz Monoštorce i Gorane i u Komletincima. Prvi Hrvati iz Dalmacije došli u su na ovo područje 1811. godine iz okolice Vrgorca. Tridesetak obitelji preuzela je Brodska regimenta¹ i najveći broj naselila u Nijemce, Podgrađe i Komletince. Kasnija doseljenja iz

¹ Nakon više od stoljeća i pol Osmanske vlasti, Slavonija je mirovnim ugovorom u Srijemskim Karlovcima, 1699.

Dalmacije bila su oko 1880. godine i to je nastavljeno i u 20. stoljeću. Najveći broj doseљjenika bio je iz područja Drniša, Knina, Promine i Vrlike. Dolaze i u Nijemce, Otok, i Drenovce, a u 20. stoljeću i u Privlaku (Pavićić 1953: 68, 94, 95, 97, 98).

Doseљjavanja se vrše i u druga područja današnja Vukovarsko srijemske županije u kojoj se nalaze grad Vinkovci i ostala sela. U Cerni je početkom 18. stoljeća zabilježeno i nekoliko doseљjenih iz „Bosne, Hrvatske i dalje okoline“. U Retkovce je ušlo petnaestak obitelji iz Papraža i Rožda. Oko 1880. godine u ta sela dolaze Hrvati iz Bačke, u Šiškovce i Prkovce, manje, u Cernu više, a u Retkovce, najviše. Dvije su struje tada uselile: jedna iz šokačkih podunavskih sela u Bačkoj, naročito iz Monoštra, druga iz Like. Naseljenici obiju tih struja, imali su u početku 20. stoljeća već polovicu stanovništva u Retkovcima. Iza 1918. godine, a pogotovo iza 1945. godine, u Cernu i Retkovce opet je došlo mnogo doseљjenika, najviše iz Like, ponešto iz Dalmacije i Hercegovine, a kasnije iz Bosne i iz Zagorja. Doseљjavaju i Monoštorci u Retkovce. Na desnoj strani Bosuta u selo Andrijaševci dolaze doseљjenici iz Bosne i Posavine, a od početka 19. stoljeća, Ličani od kojih je neke službeno ukomunicirala krajiška uprava u familije bez djece. Poslije stotinu godina, njima je pripadala već polovica naselja, kao i u Rokovcima, s druge strane Bosuta. Postepeno su primali ekavštinu i stari akcent i folklorne značajke starosjedilaca. U 18. stoljeće u Vođince se doseљjava stanovništvo iz Bosne, a u novoosnovane Nove Mikanovce stanovnici iz Slunja i Like. To se nastavlja i u 19. i 20. stoljeću. U Vođince u 20. stoljeću, dolaze stanovnici iz Hercegovine, Dalmacije, Zagorja i ponešto iz Slunja i Like. U Ivankovo dolaze od početka 19. stoljeća Hrvati iz Like i okolice Slunja. U Ivankovo, kao i u Vođince, doseљili su i Nijemci (Pavićić 1953:109–110).

Nakon Drugoga svjetskog rata odlaze Nijemci, iza kojih je ostala zemlja i kuće, te dolazi do ponovnih preseljenja. Iz Like, okolice Knina i Benkovca iz Sjeverne Dalmacije, četrdesetak obitelji doseљjava se i u Vinkovačko Novo Selo zajedno s mnogim ikavskim Ličanima i Dalmatincima i s mnogobrojnim kajkavcima. Dalmatinci i tada, kao i ranijih godina najviše sele za Otok, Nijemce i Privlaku. U Nijemce tada dolazi dvjestotinjak obitelji. Zajedno s mnogobrojnim članovima drugih struja, Dalmatinci su doseљjavali u čista njemačka sela: Jarminu i Vinkovačko Novo Selo, zatim Nuštar i Cerić, gdje je iza vlastelinstva i izbjeglih Nijemaca ostalo dosta zemlje. Također, naseljavaju i Vinkovce. Polovicom 20. stoljeća, doseљjenici iz Dalmacije i Ličani čine u Nijemcima i Privlaci većinu, a u Otoku polovicu stanovništva. Ličani također naseljavaju Vinkovačko Novo Selo. Vinkovački kraj naseljavaju iza Drugoga svjetskog rata i kajkavci iz različitih krajeva, Zagorja, Prigorja, Međimurja, ali ih je znatno manje u odnosu na ostale doseљjenike (Pavićić 1953:100–101). Nešto prije, za vrijeme Nezavisne države Hrvatske (1941–1945) ponovo se doseљjavaju Ličani, Dalmatinci, Hercegovci, a poslije rata Ličani i Kordunaši u Rokovce i Andrijaševce, u Privlaku Bosanci.² U Rokovcima su 1944. godine Hercegovci (Ercegovci) izbjegli iz Hercegovine, a već 13. travnja 1945. komunistička ih je vlast vratila nazad. Nakon dva, tri mjeseca, svi su se oni i vratili u Slavoniju. „Svi koji se ovdje vode napili povratili su se nakon dva, tri mjeseca“. Ova tvrdnja kazivača svjedoči o privlačnosti zemlje i podneblja koje je osiguravalo preživljavanje, za razliku od područja iz kojeg su došli.³ Doseљjenike u vinkovačku okolicu su domaći stanovnici, ratari, zemљoradnici s kulturnim značajkama

godine, vraćena u sklop Habsburške Monarhije, a granice Turskog carstva bile su potisnute na Balkan, južno od Save i Dunava. Posavska i Podunavska vojna granica osnovane su 1702. godine, zbog obrane od Turaka. Cijela Slavonija ostaje sve do 1745. pod vlašću Carske komore i vojske, kada je sjeverni dio bio priključen Bansknoj Hrvatskoj, a južni uz lijevu obalu Save, ostaje pod upravom Bečkog Dvorskog vijeća i uređen je kao Vojna granica. 1747. godine, ustrojena je Slavonska krajina s tri pješačke regimente: Gradiška, Brodska i Petrovaradinska, odnosno tri istoimene pukovnije. Tada je u Vojnoj krajini bilo jedanaest pukovnija: Lička, Otočka, Ogulinska, Slunjska, Prva banska, Druga banska, Križevačka, Đurđevačka, Gradiška, Brodska, Petrovaradinska.

2 O migracijskim tokovima vidjeti u Jakov Gelo, Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780. do 1981. g.

3 Osobe mogu migrirati kao pojedinci, što je pojedinačna migracija ili skupno što je kolektivna ili skupna migracija. Osobita vrsta kolektivnih migracija je kolonizacija. Razlikuju se i dobrovoljne migracije, preseljenja koja ljudi voljno prihvaćaju, te različiti oblici prisilnih migracija (bijeg, deportacija, egzil, etničko čišćenje, izbjeglica, izgon, progon i dr.). Česti motivi ovih migracija su tzv. ekonomske migracije. U užem smislu naziv se rabi za zapošljavanje u drugim krajevima ili zemljama radno sposobnih /radno djelatnih migranata ili skupina migranata (Heršak, 1998: 143). Pasivni je migrant koji odluku o migraciji donosi na temelju posrednih informacija dobivenih od

različitim od doseljenika nazivali došlje i čini se, prema iskazu starosjedioaca, doseljenika i njihovih potomaka, nisu primani u novo obitavalište s oduševljenjem nego s negodovanjem i prijezirom. U ovom se istraživanju to pokazalo kao pravilo, mada su, iako rijetki, poznati i suprotni primjeri.

INTERAKCIJA DOMAĆEG STANOVNIŠTVA S DOSELJENICIMA I NJIHOVIM POTOMCIMA

Kako su doseljenici primani u novi kraj, osnovno je pitanje i predmet ovoga priloga. Doseljeno seosko i domaće seosko stanovništvo koje sebe naziva Šokci, hrvatske su nacionalnosti. Temeljem sjećanja kazivača o doseljenjima, novom načinu života, odnosu doseljenih i starosjedilaca, pokušat će se rekonstruirati njihove međusobne relacije. Doseljenici dolaze iz drugih kulturoloških zona, geografskog podneblja, ustroja vlasti, kao i građanskog i običajnog prava. Svjesni kako odlaze iz kraja koji im ne može osigurati materijalnu egzistenciju odlaze u „obećanu zemlju“ u koju su mnogi prije njih samostalno ili organizirano naseljavali. Ne možemo rekonstruirati brojne odnose u prošlosti, ali one između i iza Prvoga i Drugoga svjetskog rata, pokušat ćemo uz pomoć kazivača. Važno je napomenuti kako su se na ovom prostoru čestog naseljavanja, tek potomci doseljenika integrirali odnosno bili prihvaćeni kao ravnopravni članovi lokalne kulture.

Kako je teška došljina kora, odnosno koji su bili svakodnevni problemi doseljenika, najbolje su posvjedočili kazivači koji su se u svojoj mladosti doselili u vinkovačku okolicu. Ante Mršić (rođen 1930.) iz Dalmatinske Zagore u Rokovce u blizini Vinkovaca je došao iza Drugoga svjetskog rata. Radio je na vinkovačkoj ciglani od 50 – tih godina 20. stoljeća, na posao je putovao vlakom, nekad je pješačio devet kilometara do posla. Kao doseljenik, nosi veoma bolna i potresna sjećanja na prve godine života u Slavoniji. Kaže: „Bože sačuvaj, bit š njima i živit š njima“, misleći na pripadnike domaće seoskog stanovništva. Nekoliko doseljenih osoba starije dobi, nisu željele govoriti o ovoj temi, ne želeći se vraćati u prošlost, sjećajući je se kao bolne i traumatične iz razloga neprihvatanja od strane domaće stanovništva. Ipak, veoma je uočljiva razlika između kazivanja potomaka doseljenika i kazivanja samih doseljenih s kojima sam razgovarala. Čini se, kako se već prva generacija rođena u Slavoniji i Srijemu, smatra pripadnicima domaće stanovništva, oštrica sukoba se smanjuje odnosno on se negira. Sinu A. Mršića (rođen 1954.) Rokovci su jedini dom i on se osjeća Šokcem.

Doseljenici su se nakon Drugoga svjetskog rata najčešće i zapošljavali u obližnjim tvornicama i željeznici, a A. Mršić tvrdi da je Šokce „bilo sramota ići raditi u ciglanu jer tamo je bila sve sirotinja.“ To su potvrdili i kazivači Šokci. Šokci su imali kuće, zemlju, stoku i osiguranu hranu, a rad u tvornicama smatrali su ponižavajućim i sramotnim. A. Mršić je rekao: „Radio sam u Ciglanu, tamo sam radio i živio. Nisu oni ni gledali na nas. Jadan li je naš život bio š njima... nisu ni oni kod nas dolazili, samo kad su trebali nadničare, pokucaju na vrata od kapije, a ne ulaze u kuću. Oni koji su došli prije u Slavoniju, pošokčili su se i bili su gori nego pravi Šokci.“

Rokovčanin Franjo Levaković (rođen 1938.), je kazivač čiji je pradjed (rođen oko 1830.) došao u Retkovce, a rođen je u ličkom selu Dabru. U Retkovcima se „upiso“ u zadrugu Levaković, a svoje prezime Rajković je napustio. Dvije je godine živio u zadrugi i odselio se u Rokovce. F. Levaković naglašava: „Moj deda Ličan oko 1850. oženio je jedinicu iz starosjedilačke obitelji iz Andrijaševaca. Bila je starija cura. Dobio je uz nju 12 jutara zemlje. Ko ima zemlje taj je gazda. Bio je maran čovjek... Imao je četrnaestoro djece“. Ovo je jedan od uobičajenih načina kako su doseljenici u 19. stoljeću stjecali kapital i prihvaćali običaje starosjedilaca. Ženidbenim vezama s domaćim stanovništvom i nasljeđivanjem zemlje kao osnovnog i glavnog izvora prihoda, dolazilo je do uklapanja u novu sredinu. Iako se kroz kazivanja sta-

prijatelja ili rodbine koji su emigrirali. Takva je osoba vođena iskustvom drugih ljudi, aktivnih migranata (Heršak 1998: 178).

rosjedilaca i doseљjenih, provlače priče o neprihvatanju i branjenju međusobnih ženidbenih veza u 20. stoljeću, još su u 19. stoljeću te ženidbene veze bile prisutne.

Imućniji starosjedioci Šokci za doseљjenike su bili „gazde“, a ovi su doseљjenike zvali „sirotinja“. Šokci su živjeli od rada na zemlji i bavljenja stočarstvom, a brojni doseљjenici dolazili su bez ikakvih prihoda i imovine. Doseљjenici su, da bi se prehranili, išli u vrijeme sezonskih poslova raditi za domaće gazde, na njihova polja. Kažu: „Išlo se u nadnicu“. U vrijeme kada su kod bogatih seljaka radili za dnevnicu od jedan kilogram svinjske masti, zapamćeno je i da su Šokci znali bacati velike korpe pune kobasica, a nisu htjeli dati njima. Bolna sjećanja svojim su potomcima prenijeli njihovi doseљjeni roditelji. Nakon Prvoga, a pogotovo nakon Drugoga svjetskog rata, doseљjenici su išli raditi na „državni posao“, odnosno na poslove na pilani, željeznici, ciglani, što je za Šokce u vinkovačkoj okolici bilo nezamislivo i vrijedno ruganja. Rad na zemlji smatran je od domaćeg stanovništva, ponosom, prestižem i jedinim mogućim i vrijednom načinom življenja.

... Šokci ni 50 – te godine nisu htjeli ići na državni posao što je Tito osnovo, oni su se držali svoje zemlje. Kad je led tri uzastopne godine potukao sve usjeve muž (kazivačice – o.a.) išao je raditi u ciglanu, kako bi prehranio sebe, mene i i troje djece. Prolazeći ulicom susjedi su mu govorili: „Gle, ciglanaša.“ Ne raditi na zemlji bila je sramota za Šokca. Na Ciglanu su išli samo oni koji nisu imali zemlje, serotinja, Ličani ... (kazivačica Anica Brkić, rođena 1933., Rokovci).

Prvi, naravno, već odavno „pošokćeni“, ratari i s imovinom, teško mogu shvatiti osjećaje doseљjenika. Šokac u trećem koljenu, F. Levaković iz Rokovaca kaže za doseљjenike: „Mnogi terali kapric. Oni koji se nisu silili, brzo su se uklopili. Svi su se Ličani pošokćili. Kad su došli svi su se nosili civilski⁴, a počeli su kupovati i šokački. Nije bilo civilke prije Drugoga svjetskoga rata.“ Kazivač misli kako se u njegovom selu odijevalo samo šokačka muška i ženska nošnja⁵, te da su se doseљjenici prepoznavali po odjeći kupljenoj

4 Odjeća kupljena u gradu: hlače, košulja, sako, suknje i bluze

5 Muškarci Šokci su nosili odjeću bijele boje, hlače, „gaće“, i košulju, „rubinu“, na nogama opanke. Košulja se nosila preko gaća i sezala je do bedara. Košulja se na prsima i orukvicama kopčala „pucetima“. Sredinom je sprijeda bila prerezana do struka i sa svake strane ukrašena sitnim naborima. Rubine su uz donji rub bile ukrašene čipkom, starije pripletom, raspletom, a novije šlingom, rišaljeom ili toledom. Gaće imaju izrazito široke nogavice, koje su po rubovima također ukrašene, kao i rubina ili košulja. Tkanice oko pasa, nosile su se isključivo u svečanim prigodama. „Kamizol“, kraći prsluk, plave, smeđe ili crne boje, nošen je u svečanim prigodama. Zimi je nošen pršnjak, prsluk od janjeće kože. Zimi su nošene hlače od valjane vune ili „rajtozne“ – jahačke hlače od smeđeg samta. Kao ogrtač služila je kabanica, dugi suknjeni kaput ukrašen crvenim, zelenim ili crnim vrpčama, gajtanima. Na nogama su se nosili opanci različitih oblika koje su izrađivali majstori opančari, ili visoke čizme, na „rajtozne“. Na glavama su nošeni crni šeširi, kape.

Žene, Šokice su nosile bijele košulje, „oplečke“ i suknje, „vezenke“ s podsuknjama i šarenom pregačom preko vezenke s prednje strane. Starije pregače bile su od vune, a novije su od tankog kupovnog pamučnog materijala. Na nogama su nosile opanke, a glavu su pokrivala maramom. Oplećak je tkan od lana ili konoplje i ručno šivan i na svakom rukavu imao vrpču koja se stegne i veže oko lakta. Najfinija odjeća, suknje, „skute“ i oplećci kod žena, a gaće i košulje kod muškaraca, izrađivani su od pamučnog ili svilenog tkanja. Oko vrata žene su nosile raznobojne pamučne trokutaste marama s volanima uz rubove, ili kasnije, četvrtaste svilene marama (koje bi se presavile u trokut) s resama na završecima, „prandžare“. Uz svilenu maramu, nosila se i pregača od istog materijala i boje i ornamentike od srebrne ili zlatne niti. Boja marama je ovisila o dobi žene ili određenoj prigodi. Bilo je puno vrsta svakidašnjih tj. radnih, korotnih, polusvečanih i svečanih nošnji. Veoma su lijepa ogjavlja udanih žena, ukrašena zlatovezom koja se na glavi postavljaju u obliku kapice. Ovo se posebice odnosi na vinkovački, županjski i vukovarski kraj, iako je svako selo imalo svoje posebnosti u izradi svečane muške i ženske nošnje, po kojoj su seljani međusobno raspoznavali iz kojih su mjesta. Žene su nosile i zlatne dukate oko vrata, koji su se nizali od jedan do četiri reda, što je ovisilo o materijalnom stanju djevojke ili udane žene. Preko marama su žene za vrijeme hladnog vremena, nosile prsluk, kožušak od janjeće vune, koji je izvana bio ukrašen raznobojnim kožicama i ogledalcima. Zimi su nosile i kožuhe, kabanice Na nogama su nosile vunene obojke, a na njih opanke. Često su na nogama nošene vunene čarape na čijem se donjem dijelu prišivao kožni potplat, kao i vunene papuče, „zepe“, „počne“.

u gradskim trgovinama. Želju za uklapanjem i pripadanjem sredini koju su naselili, on tumači kupovanjem i nošenjem šokačkog ruha. Tvrdi da su se doseljeni i Šokci „poprijateljili“, a ako je „cura lepa, nek je i Ličanka, nek se ženi te da se rijetko udavalo i ženilo za Zagorce i Ercegovce...“ Ne smatrajući svoju izjavu spornom niti diskriminirajućom, dao je do znanja, kako je, iako potomak doseljenika u trećem koljenu, sebe doživljavao Šokcem, a sukob nije vidio. Smatra normalnim da se doseljenici i domaće stanovništvo, ne trebaju vezivati ženidbenim vezama, iako je njegov doseljeni pradjed oženio djevojku Šokicu, te uzeo njezino prezime. Levaković navodi kako je doseljenicima njegov djed Mata pomagao da prežive. Doseljenici su radili kod njegove obitelji na zemlji. Na njivu su nosili žgance, a njegova majka je donosila tavu, jaja i mast, te tamo pekla jaja i pozivala ih na jelo. Smatra da im se davalo više no što je dogovoreno. Sjeća se riječi nekih doseljenika koji su s negodovanjem izražavali kako moraju raditi dnevno za kilogram masti, a u isto vrijeme, za isti rad i naknadu, neki drugi bili su jako zadovoljni. Poslije Prvoga svjetskog rata doseljenici nisu imali izbora osim raditi na zemlji kod Šokaca, a poslije Drugoga svjetskog rata, to se mijenja jer bilo je mogućnosti zapošljavanja u tvornicama.

Još i danas se u „muškim razgovorima“, a naročito poslije više popijenih čaša pića zna čuti kako potomci doseljenih i domaćih razgovaraju: „J... te ćaća lički, kordunaški, ercegovački!“, ovisno s kojim se pripadnikom određenog etnika domaći Šokac sukobio. Sukoba u kavanama sjeća se Levaković, u vremenu od 1956. do 1958. godine, kada su se znali potući došlje i Šokci u skupinama po sedam, osam muškaraca i to najčešće zbog međe ili djevojke. No, „uvek je bilo ljudi koji nisu gledali na bogatstvo, pa su se ženili s došljacima. Ko je, da je, šta je, više se to ne gleda.“

Različitost se osjećala i među ženskim spolom svih dobnih skupina. Kata Brkić rođ. Kovačević, (rođ. 1933.) iz Rokovaca, a rođena i u mladosti živjela u Retkovcima, lička je Šokica, kako sama kaže. Sjeća se kako bogate seoske djevojke nisu htjele pričati s „Ličkuljama“, a po njenom mišljenju one su bolje i čistije od Šokica. U vrijeme njezine udaje (1958. godine), majke Šokaca koji su se trebali ženiti, znale su govoriti: „Neće valjda moj sin uzeti Ličkulju. Neka je bogata, pa neka je i rogata!“ Šokice koje su imale sina govorile su: „De, kaži s kakvom divojkom pričaš? Jel od našeg sveta? Nemoj Ličkulju dovest...Kad bude koja lepa Ličanka, pobegne cura za Šokca. Kad se posvade snaja i svekrva, svekrva kaže: Doveo mi je Ličkulju.“

Bio je nepoželjan i branjen samostalan izbor bračnog partnera, pogotovo ako nije pripadao domaćem stanovništvu. Još uvijek su bili česti dogovoreni brakovi, tj. bilo je bitno materijalno stanje mladenaca. Brakovi sa siromašnjijima od sebe, kao i doseljenicima, koji su naročito bili siromašni, bili su nepoželjni i branjeni od roditelja. Iako su njezini roditelji doselili 1927. godine iz Like, a ona se rodila u Slavoniji 1933. godine, ne osjeća se Ličankom nego Šokicom. I kao djevojka oblačila se šokački. Kaže: „Ja pripadam Šokcima.“ Povjesničar Pavičić, Ličanin porijeklom, također se osjećao Šokcem, čime se ponosio (Gligorević 1999: 25). Sva kazivanja upućuju na zanimljiv zaključak kako se već generacija rođena i odrasla u vinkovačkom kraju, osjeća i doživljava sebe dijelom domaćeg stanovništva.

Međusobna netrpeljivost postojala je nakon Drugoga svjetskog rata između koloniziranog srpskog stanovništva s Korduna i starosjedićkog stanovništva. Primjerice, u Berku, mjestu nešto bliže Vukovaru, zabilježeno je kako doseljenici s Korduna, „nisu znali ni odati stazom“ pokraj kuća, već cestom. Do tada pješačke staze nisu imali gdje vidjeti. Također, neki su doseljenici držali životinje u stambenim dijelovima kuća, što je nailazilo na zgražanje domaćeg stanovništva.

Paško Barunčić – Mali (rođen 1947.), doseljenik iz Hercegovine u Ivankovo piše: „Još nešto se promijenilo. Tek moja generacija je probila led i mi smo se prvi počeli ženiti Šokicama. Ranije je to bilo strogo podijeljeno na „došlje“ i „domaće“. Uvijek mi je bila želja i to stalno ponavljam od 1971. godine, da ne smijemo dozvoliti da nas dijele i zavađaju. Moramo bit jedno – Hrvati, a ne Dalmatinci, Šokci, Bosanci, Hercegovci... (Barunčić 2008.).

Razlike u društvenom i ekonomskom statusu osjećala su i djeca. Primjerice, Đuro Pandža (r. 1929. g.) iz Nijemaca, sin je doseljenika iz Dalmacije. Sjeća se kako je kao dječak, u drugom razredu, na kratko bio izabran za ministranta u crkvi, ali mu je župnik već nakon dva tjedna rekao kako on ne može biti ministrant. „Moro si biti starosjedilac boljega prezimena da bi bio ministrant“, sjeća se Đuro Pandža. Pod-

logu ovoga događaja ne zna, ali moguće je da su čelni ljudi u mjestu zahtijevali od župnika, da osmogodišnjeg Đuru izbaci iz skupine ministranta na svetim misama i stavi dijete koje je šokačkog porijekla i rođenja. Društveni instrumenti prisile, čini se, bili su neumoljivi. Kao ispriku, bez riječi objašnjenja, poveo je župnik ovoga dječaka nakon mjesec dana u trgovinu Bata u Nijemcima i kupio mu je sandale i cipele.

GRADITELJSTVO, STANOVANJE, GOSPODARENJE I PREHRANA DOSELJENIKA NAKON DRUGOGA SVJETSKOG RATA

Siromašni i bez doma, oni koji su odlučili ostati u šokačkim selima, morali su prvo izgraditi kuće. Primjerice, u Rokovcima se i sada nalaze kuće koje su doseljenici sagradili nakon Drugoga svjetskog rata. Iznenadujuće je koliko su male i skromne te kuće. Napravljene su od drvene skeletne konstrukcije i ispunjene blatom, omazane vapnom. One u mnogome imitiraju „staroverske“ šokačke kuće. Kuće starosjedičkog stanovništva su pravokutnog oblika, okrenute ka ulici zabatnim raskošnim uličnim pročeljima, zidane punom ciglom, a kuće doseljenika su skromne, s dvije ili tri sobe veličine od 2 do 3 m². Dugačka, ravničarska ulica u kojoj se nalazi nekoliko takvih kuća u Rokovcima, naziva se Plavi Jadran, što je bila asocijacija doseljenih Ličana na Jadransko more. Po iskazu jednog potomka doseljenika, ovaj je kraj dobio to ime, jer je u vrijeme njihovog naseljavanja bio pokriven barama. Tada su to bili nenaseljeni, pusti dijelovi mjesta i prostorno udaljeni od ušorene strukture planskog naselja.

I po položaju novog boravišta, doseljenici su zauzimali periferni dio mjesta u životu odavno etnički i socijalno strukturiranog sela. Susjednu ulicu u mjestu Rokovci, stanovnici još i danas nazivaju Dabar (sada ulica Stjepana Radića) po mjestu iz Like iz kojeg su još 1928. godine doselili u Andrijaševce. Po imenima ulica, zaključujemo da su se doseljenici naseljavali u skupinama ili u jednom kraju mjesta, davali imena ulicama koja su ih asocirala na rodni kraj. Doseljenici u Nijemce selili su se na napuštene šokačke salaše nedaleko mjesta, što također upućuje na njihov prvobitni položaj u novoj sredini. Nekoliko je osoba iza Drugoga svjetskog rata došlo iz Dalmacije u Nijemce. Prodali su svu imovinu u rodnom kraju i kupili u Nijemcima mali posjed s kućom. Obično su imali „kuće pod šumom“. Čak i kad su se zaposlili u poljoprivredno industrijskom kombinatu i onda su kuće gradili na slobodnom prostoru, a to je najčešće bila periferija mjesta. Grof Eltz je, po pričanju Đ. Pandže, imao pustaru blizu Nijemaca, gdje je i njegov otac kao doseljenik dobio 6–8 jutara zemlje, prije Prvoga svjetskog rata. Sjeća se kako su starosjedioci govorili ocu: „Nije to tvoja zemlja“.

A. Mršić je nakon nekoliko godina rada u ciglani uspio, 1957. godine sagraditi novu kuću. Starosjedioci su mu govorili: „Vidi siromah, jadni, kuće nema.“ Kad je pravio novu kuću, čudili su se kako on može praviti novu kuću. Dotad je s obitelji živio u skromnoj „drvenjači“.

Ishrana Šokaca početkom 50 – ih godina 20. stoljeća za razliku od doseljeničke bila je bogatija i raznovrsnija. Za doručak se pravila „ajnpren“ supa, sos s bijelim lukom i rjeđe bijeli sos s koprom, lepinja, slanina, kruh, crveni luk pržen na masti u koji se umakao kruh – popara ili krka. Ručak se nije pripremao. Za večeru se mijesilo tijesto s krumpirom – „granatir“, krumpirača, krumpir zaliven brašnom. Skoro svaki dan se jela paradajz supa, gušćje meso u saftu. Tih su godina držali guske, patke i domaće pure, pa se to meso ispeče i ponese na polje i tamo jede. Djeca su najviše jela pekmez od šljiva. Godišnje se kuhao pekmez od sto kilograma šljiva. Starije Šokice, tada majke, svekrve, koje su vodile brigu o kuhanju, pekle su i kolače i to biskvite, piškote. Pekle su i torte sa filom i glazurom od šećera i jaja, masnice i kuglofe. Ličanke nisu pekle kolače. Kad su mijesile kruh, odrezale bi komadiće i od njih ispekale pogačice na masti, uštiple, prevrate, od brašna, jaja i germe. Slatke kolače žene nisu pekle. Ličani su, po sjećanju kazivačica imali kozu i kravu, te su koristili njihovo mlijeko za prehranu. Za doručak su imali žgance, krumpir u rerni, odnosno u ljusci, za ručak sve iz bašče, a zimi su najčešće jeli kuhani kiseli kupus uz krumpir. Kažu: „Ličani nisu bili nikad bez krompira....Jel sam kupusa i kompjera.“ Vinkovački kraj stalno je privlačio do-

seljenike. Iz vremena između dva svjetska rata kazivač Đ. Pandža zapamtio je detalj pisma u kome jedna žena piše nekom poznatom u Dalmaciji: „Draga, kane dođi, amo, amo tašti ko lopari, amo krumpir na krumpiru, amo puna bašča pomidora.“

ZAKLJUČAK

U Vinkovce i vinkovačku okolicu od 18. do 20. stoljeća, doseljavaju brojni Hrvati rimokatoličke vjere s područja Hercegovine, Dalmacije, Like, Bosne, Zagorja i Bačke. Razlozi njihove selidbe kroz prošlost, u bogatu i rodnu Slavoniju, bili su siromaštvo, te planska ili pojedinačna naseljavanja. Preseljenja na prostor u istočnu Hrvatsku počinju u 18. stoljeću, nakon odlaska Turaka iz ovih krajeva i traju sve do iza Drugoga svjetskog rata, 1945. godine.

Namjera je istraživanja bila opisati odnose doseljenog i domaćeg stanovništva na temelju kazivanja doseljenih, njihovih potomaka, kao i domaćeg stanovništva. Za pretpostaviti je da je zajednička etnacionalna pripadnost doseljenika i starosjedilačkog stanovništva bila preduvjet brzog integraciji doseljenika, no istraživanje pokazuje upravo suprotno.

Bez namjere stavljanja u teoretski okvir, kvalitativnim se istraživačkim pristupom (intervju, slobodna naracija ispitanika, opažanje istraživača), došlo do podataka o doseljenom stanovništvu u 20. stoljeću. Konzultiranjem literature, napravljen je kratki pregled doseljavanja na vinkovačko područje od početka 18. stoljeća do iza Drugoga svjetskog rata. Doseljenici dolaze iz drugih kulturoloških zona, geografskog podneblja, ustroja vlasti, građanskog i običajnog prava. Zaključuje se kako se podrugljivi naziv došlje ne gubi lako i brzo. Uočljiva je razlika između kazivanja potomaka doseljenika i kazivanja doseljenih. Prva generacija rođena u Slavoniji i Srijemu, sebe smatra pripadnicima domaćeg stanovništva. Potomci doseljenih stanovnika su odrastali uz vršnjake čiji su roditelji starosjedioci, te su se školovali s njima, a kasnije i radili u istom društvenom okruženju. Sraslost s jednim poznatim društvenim ambijentom, koji je mjesto ili područje rođenja, te neposjedovanje osobnog iskustva preseljenja i prilagodbe u novu sredinu, doprinio je njihovoj brzom integraciji, bez obzira na postojeće razlike u društvenom i ekonomskom položaju obitelji doseljenog i domaćeg stanovništva.

Dolaskom je novo stanovništvo moralo graditi kuće. Te su kuće oponašale tradicijsku arhitekturu starosjedilačkog stanovništva, ali su bile siromašnije. Građene su na periferijama mjesta, pa su i na taj način njihovi stanovnici bili označeni kao novi u mjestu, bez mogućnosti utjecaja na društveni život zajednice u koju su došli.

Gospodarenje i prehrana doseljenih također su se razlikovali i izazivali su osudu i prijezir pripadnika domaćeg stanovništva.

Poslije Prvoga svjetskog rata doseljenici nisu imali izbora osim raditi na zemlji kod Šokaca, a poslije Drugoga svjetskog rata, to se mijenja, jer bilo je mogućnosti zapošljavanja u tvornicama. Oko 1950. godine brakovi sa siromašnim doseljenicima bili su nepoželjni i branjeni od roditelja.

Ekonomske, političke, ratne migracije razlog su brojnih preseljenja hrvatskog stanovništva u vinkovačku okolicu kroz prošlost, a sukob doseljenog i starosjedilačkog stanovništva zbog materijalnih prilika i kulturoloških razlika bio je učestala pojava kod naseljavanja.

LITERATURA

Galiot Kovačić, Jadranka (2008). Terenske bilješke.

Gelo, Jakov (1987). *Demografske promjene u Hrvatskoj od 1780. do 1981. g.* Zagreb: Globus.

Glignorević, Ljubica (1999). Doseljeni Ličani na vinkovačkom području. *Etnološka tribina* 22, 29: 25–35.

Heršak, Emil (gl. ur.) (1998). *Leksikon migracijskoga i etničkoga nazivlja*. Zagreb: Institut migracija i narodnosti, Školska knjiga.

Pavičić, Stjepan (1953). *Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, knjiga 47.

Barunčić, Paško, Mali (2008). Kako je sve počelo, <http://cajopasko.blog.hr/2008/07/index.html> (2. 12. 2010)

Kazivači:

Brkić Anica (r. 1933.), Rokovci

Brkić Kata (r. 1933.), Rokovci

Levaković Franjo (r. 1938.), Rokovci

Mršić Ante (r. 1930.), Rokovci

Pandža Đuro (r. 1929.), Nijemci

SUMMARY

THE CROATIAN IMMIGRANT POPULATION IN THE VINKOVCI AREA - HOW HARD IS THE IMMIGRANT'S CRUST OF BREAD

Jadranka GALIOT KOVAČIĆ

Numerous Croats of Roman-Catholic origin from Herzegovina, Dalmatia, Lika, Bosnia, Zagorje and Bačka immigrated to Vinkovci and its surroundings between the 18th and 20th centuries. The reasons for their migration to the rich and fertile Slavonia region varied throughout history from poverty to planned and individual resettlement. The migrations to the regions of eastern Croatia began in the 18th century after the departure of the Turks from the region and lasted up to the period just after the Second World War.

The purpose of the research was to describe the relations between the immigrant and the local population on the basis of the accounts of the immigrants, their descendants and the indigenous population. The assumption was that common ethno-national origin of the immigrants and the indigenous population represented a pre-condition for the immigrants' speedy integration, however, the research demonstrated just the opposite.

Without attempting to create a theoretical framework, a high-quality research approach (interviews, free narration of the respondents, observations by the researcher) was used which resulted in data on the immigrant population in the 20th century. The literature was consulted and a short overview of migration to the Vinkovci region between the beginning of the 18th century and up to the period just after the Second World War is presented.

The immigrants came from different cultural and geographical areas, were exposed to different governmental structures, civil and customary laws. One could not easily shake off the pejorative term "došlja" (immigrant); integration with the indigenous population of "Šokci" took place only with the generation that was born in the region of the immigration. After the First and Second World Wars the immigrants went to work in sawmills, railway companies, brickyards or during the growing season they were employed by local farmers. In the villages in the Vinkovci area only traditional men's and women's costumes were worn by the "Šokci", while the immigrants were recognized by the clothes they purchased in local stores. Around 1950 marriage with poorer people as well as immigrants was undesirable and forbidden by the parents in the indigenous population. One can observe the difference between the accounts of the immigrants' descendants and the accounts of the immigrants. The first generation born in Slavonia and Sirmium considered itself to be a part of the local population.

Upon their arrival the new inhabitants had to construct houses. Those houses imitated the traditional architecture of the indigenous population; however, they had more modest features. They were

constructed in the outskirts of the villages, which also implied that their inhabitants were newly arrived in the village and had no possibility of influencing the social life of the community.

The homemaking and nutrition habits of the immigrants also differed from those practiced by the local population, which resulted in condemnation and loathing by the locals.